

نقد و بررسی رخدادهای خارق العاده پس از رویداد عاشورا با تکیه بر کتاب روضه- الشهداء ملاحسین کاشفی

چکیده

قیام امام حسین (ع) یکی از رویدادهای مهم تاریخی در سده‌ی اول هجری می باشد و تأثیر شگرفی در شکل‌گیری جنبش‌های آزادی‌خواه و عدالت‌طلب در قلمرو اسلامی داشته است. لذا واقعه‌ی عاشورا همیشه مورد توجه مؤلفان و نویسندگان در طول سده‌های گذشته بوده است. یکی از جلوه‌های رویداد مهم عاشورا، حوادث خارق‌العاده‌ای بود که بعد از شهادت امام حسین (ع) پیش آمد. کتاب روضه‌الشهداء از ملاحسین کاشفی یکی از آثاری است که به واقعه عاشورا پرداخته است. او به حوادث نه گانه و خارق‌العاده‌ی طبیعی بعد از عاشورا، در کتاب خود پرداخته است. مسئله‌ای که اینجا مطرح می‌گردد میزان صحت و اهمیت این رویدادها است. این پژوهش به روش توصیفی و تحلیلی با تکیه به منابع کتابخانه‌ای انجام شده است. در این اثر به بررسی اخبار، اسناد و روایاتی پرداخته شده که نویسنده‌ی روضه‌الشهداء به عنوان حوادث خارق‌العاده ذکر کرده تا بتواند روایاتی که به‌طور متواتر گزارش شده‌اند و همچنین آن دسته از روایاتی که با اهداف خاصی بیان شده‌اند را مشخص نماید. یافته‌های پژوهش نشان از آن دارد که برخی از موارد مندرج در این کتاب، قابل تأیید و اختصاص به شیعیان نداشته و در میان اهل سنت نیز حالت فراگیر دارد و از طرفی برخی از روایاتی که در این کتاب گزارش شده، در منابع تاریخی نیامده و از جعلیاتی است که کاشفی در کتاب خود آورده است.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی حوادث خارق‌العاده‌ی طبیعی بعد از واقعه عاشورا در کتاب روضه‌الشهداء ملاحسین کاشفی و میزان انطباق آن‌ها با منابع معتبر شیعه و سنی.
۲. بررسی میزان اهمیت حوادث خارق‌العاده کتاب روضه‌الشهداء در منابع اسلامی.

سوالات پژوهش:

۱. حوادث خارق‌العاده طبیعی بعد از عاشورا در کتاب روضه‌الشهداء از ملاحسین کاشفی تا چه حد با منابع معتبر شیعه و سنتی منطبق است؟
 ۲. در منابع اسلامی چه اشاره‌ای به حوادث خارق‌العاده طبیعی بعد از واقعه عاشورا شده است؟
- کلیدواژه‌ها: عاشورا، روضه‌الشهداء، ملاحسین کاشفی، حوادث خارق‌العاده.

مقدمه

بی‌تردید، عاشورا از مهم‌ترین وقایع صدر اسلام است که جلوه‌های گوناگون شجاعت، شهادت، آزادی و مظلومیت در آن متبلور است و امام حسین (ع) بر اساس وظیفه‌ی دینی و انسانی آن را رقم زد. جلوه‌های اعتقادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی این رویداد عظیم و اهداف و آثار آن، از وجاهت ممتازی برخوردار بوده و پرداختن به زوایای گوناگون آن می‌تواند حقایق بیشتری را پیرامون این رخداد بزرگ، شفاف نماید. از جمله کتاب‌های مقاتل که پیرامون واقعه‌ی عاشورا تألیف گردید و در تاریخ تشیع شهرت بسیاری یافت، روضه‌الشهداء کمال‌الدین حسین بن علی سبزواری مشهور به ملا حسین کاشفی (۸۴۰-۹۱۰ ق)، از واعظان و نویسندگان اواخر دوره‌ی تیموری است که دو سال پیش از مرگ آن را نگاشت و از منابع مهم تعزیه و روضه‌خوانی بعد از وی محسوب گردید. روضه‌الشهداء، مقتلی پیرامون برخی انبیاء و امامان شیعه خصوصاً امام حسین (ع) است که در ده فصل تنظیم شده و فصل دهم آن به رخدادهای بعد از عاشورا پرداخته است. برخی نویسندگان بشدت از محتوا و صحت مطالب آن انتقاد نموده‌اند و بعضاً وی را حنفی مذهب و برخی شیعه ذکر نموده‌اند. پرداختن روضه‌الشهداء به حوادث فرا زمینی، بعضاً قابل بررسی و برخی مخدوش و قابل اعتنا نبوده و با واقعیات سازگار نیست و بیشتر جنبه‌ی توصیف احساسات و برانگیختن عواطف و ثواب گریستن و گریاندن و تباکی را دارد که این امر می‌تواند سایر رویکردهای حادثه‌ی عاشورا را تحت‌الشعاع قرار دهد. تدوین پژوهش حاضر، بر اساس فراوانی و اعتبار موارد خارق‌العاده‌ی نه‌گانه‌ی مندرج در روضه‌الشهداء تنظیم و تدوین شده و به لحاظ روش، توصیفی تحلیلی است و نویسنده می‌کوشد مضمون داده‌ها را مورد بررسی قرار داده و موارد افتراق و اشتراک را معین و نکات معتبر و مخدوش را از یکدیگر تفکیک نماید.

پیرامون عاشورا، شهادت امام حسین (ع) و رویدادهای بعد از آن پژوهش‌های بسیاری صورت گرفته است ولی در زمینه‌ی موارد خرق عادت که بعد از شهادت امام حسین (ع) رخ داده است، دو مقاله‌ی رخدادهای شگفت پس از شهادت امام حسین (ع)، نوشته‌ی محمدرضا جباری (۱۳۸۸) و مقاله‌ای با عنوان «تجلی رویدادهای شگفت پس از شهادت امام حسین علیه‌السلام در منابع اهل سنت، نوشته‌ی محسن موسوی و میثم خلیلی (۱۳۹۵) به رشته تحریر در آمده است که در این آثار در بررسی رویدادهای خارق‌العاده پس از عاشورا رویکرد تطبیقی اتخاذ نشده است. امتیاز پژوهش پیش رو، آن است که نگارنده با ارائه شواهد و منابع تاریخی تلاش نموده است که رخدادهای خارق‌العاده‌ی بعد از عاشورا براساس متن روضه‌الشهداء را مورد واکاوی قرار دهد و به نتایج کمی و کیفی که بر اساس منابع شیعه و سنی در این موارد اشاره شده، بپردازد که این معیار و موازنه در پژوهش‌های مذکور، سابقه ندارد. لذا پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای در صدد واکاوی و بررسی صحت و سقم این رویدادها و اعتبار آن‌ها در منابع معتبر مذهبی می‌باشد.

نتیجه‌گیری

ذکر برخی از حوادث طبیعی و خارق‌العاده که در بسیاری از منابع تاریخی ذکر شده، می‌تواند نمادی از تجلی عظمت و جایگاه رفیع شهادت امام حسین (ع) و عاشورا در تاریخ اسلام باشد. فراوانی روایات متعدد در منابع تاریخی پیرامون حوادث فرازمینی بعد از رخداد عاشورا، حاکی از آن است که شیعیان و اهل سنت در ذکر این حوادث و تأیید آن در برخی موارد، همدستانند. حادثه‌ی عاشورا، شهادت امام حسین (ع) و ذکر حوادث بعد از آن، بیانگر این مطلب است که این رویداد مهم می‌تواند فراتر از اختلافات بین فریقین، مورد ارزیابی و اهتمام قرار گیرد. موارد متعددی که کاشفی و دیگر مورخان نامدار اسلام مطرح نموده‌اند، پیش از رویداد عاشورای سال ۶۱ ق، عمدتاً مسبوق به سابقه نبوده است که این امر می‌تواند تمایز معنادار شهادت امام حسین (ع) و قیام او را تبیین نماید. کتاب روضه‌الشهداء که مبنایی برای تعزیت و عزاداری بعد از قرن نهم ق قرار گرفت و متأسفانه تاکنون نیز به آن تأسی تاریخی در رویداد عاشورا می‌شود، بعضاً مواردی را مطرح نموده که در هیچیک از منابع اسلام قبل از وی نگاشته نشده و این قابل تأمل است. برخی از حوادث خارق‌العاده که کاشفی نقل نموده، در بسیاری از منابع متقدم و متأخر شیعی و اهل سنت، بدون هیچ‌گونه تحلیلی در صحت و سقم آن، گزارش شده که این در مقبولیت مطالب وی از قرن نهم ق به بعد، مؤثر بوده است. کاشفی مواردی بسیاری را بدون ذکر منبع متذکر شده و با ادبیات خاص و زیبا، سعی در موجه بودن مطالب خود دارد. علی‌رغم همسویی منابع اهل سنت در ذکر این رویدادها، نباید از نظر دور داشت که بیشتر راویان این گونه حوادث از شام و بصره بوده‌اند که در کینه و عداوت نسبت به اهل بیت (ع) شهره‌اند و این امر متبادر به ذهن می‌گردد که شاید برای اعتقادات شیعه چهره‌ای ناموجه و خرافی ترسیم نموده‌اند. ابن عساکر شامی در میان مورخان اهل سنت، شاید بیشترین سهم را (حدود ۴۰۱ روایت) در پردازش قیام عاشورا دارد و در نقل کمی و کیفی برخی رویدادها از جمله حوادث خارق‌العاده در منابع بعدی بسیار تأثیرگذار بوده است و دیگر مورخان نامدار اهل سنت همچون ذهبی، ابن سعد، طبری، ابن عبدالبر، هیثمی و دیگران، با نقل این رویدادها، هرگز به نکوهش یزید و ابن زیاد و.. که مسببان اصلی این رویداد حزن‌آلود و عظیم نپرداخته‌اند. رویج و تشویق و نشر بیش از حد اینگونه حوادث خارق‌العاده می‌تواند جنبه‌ی منفی در بر داشته باشد و اصل رویداد عاشورا را تحت‌الشعاع قرار دهد.

منابع:

- ابن اثیر، عزالدین. (بی‌تا). اسد الغابه، دار الکتب العربی، بیروت: لبنان.
- ابن اعثم، ابو محمد احمد. (۱۴۱۱). الفتوح، بیروت: دارالاضواء.
- ابن اعثم، ابو محمد احمد. (۱۳۷۲). الفتوح، ترجمه محمد بن احمد مستوفی هروی، تحقیق غلامرضا طباطبائی مجد، تهران: انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.
- ابن جوزی، علی. (۱۴۰۷). زاد المسیر، تحقیق محمد بن عبد الرحمن عبد الله، قم: دار الفکر للطباعة والنشر والتوزیع.

ابن حمزه طوسي، محمد بن علي. (١٤١٢). الثاقب في المناقب، تحقيق نبيل رضا علوان، قم: مؤسسة أنصاريان للطباعة والنشر.

ابن شهر آشوب. (١٣٧٦). مناقب آل أبي طالب، تحقيق لجنة من اساتذه النجف الاشرف، نجف: نشر مطبعة الحيدريه، النجف الاشرف.

ابن طاوس، رضى الدين. (١٣٨٠). لهوف، مترجم ابوالحسن مير ابوطالبي، قم: انتشارات دليل ما.

ابن طاوس، رضى الدين. (١٣٤٨). اللهوف على قتلى الطفوف، تهران: انتشارات جهان.

ابن طاوس، رضى الدين. (١٤١١). الملاحم والفتن، قم: مؤسسة صاحب الأمر.

ابن عبد البر. (١٤١٢). الاستيعاب، تحقيق على محمد بجاوى، بيروت: دارالجيل.

ابن عديم، عمر بن أحمد العقيلي الحلبي. (١٤٠٨). بغية الطلب في تاريخ حلب، تحقيق سهيل زكار، بيروت: مؤسسة البلاغ، بيروت.

ابن عساكر. (١٤١٥). تاريخ مدينه دمشق، بيروت: دارالفكر.

ابن عماد حنبلي، عبدالحى. (بى تا). شذرات الذهب فى أخبار من ذهب، بيروت: دار إحياء التراث العربى.

ابن قتيبه. (بى تا). المعارف، تحقيق ثروت عكاشه، قاهره: دارالمعارف.

ابن قولويه، جعفر بن محمد. (١٣٥٦). كامل الزيارات، نجف: دارالمرتبويه.

ابن كثير، عماد الدين. (١٤٠٨). البدايه و النهايه، بيروت: دار احياء التراث العربى.

ابن كثير، عماد الدين. (١٤١٢). تفسير القرآن العظيم، بيروت: دار المعرفة للطباعة والنشر والتوزيع.

ابى مخنف، لوط بن يحيى. (١٣٦٧). مقتل الحسين و مصرع اهل بيته و اصحابه فى كربلاء، قم: انتشارات شريف الرضى.

اربلى، على بن عيسى. (١٤٢١). كشف الغمّة فى معرفة الأئمّة، قم: انتشارات رضى.

بحرانى، عبدالله. (١٣٦٥). عوالم العلوم، تحقيق مدرسه امام مهدي (ع)، قم: انتشارات امير.

بحرانى، هاشم. (١٤١٤). مدينه معاجز الائمه الاثنى عشر و دلائل الحجج على البشر، قم: انتشارات مؤسسة المعارف الإسلاميه.

بغدادى، عبداللطيف. (١٤١٩). التحقيق فى الإمامة و شؤونها، عراق: بى نا.

بغوى، تفسير البغوى. (بى تا). تحقيق خالد عبد الرحمن العك، بيروت: دار المعرفة.

بيرجندى، عبداللطيف. (١٣٨٤). فضائل و مناقب اهل بيت عليهم السلام، تحقيق على ربانى غازارى، قم: انتشارات نور گستر.

بيهقى، ابو بكر. (بى تا). السنن الكبرى، بيروت: دارالفكر.

تستري، قاضى نورالله. (١٩٠٩). احقاق الحق و ازهاق الباطل، قم: مكتبة مرعى.

تنكابنى، محمد بن سليمان. (بى تا). اكليل المصائب فى مطائب الاطايب، ترجمه حسين درگاهى، قم: ناشر عالمه.

تهرانى، آقا بزرگ. (بى تا). الذريعه، بيروت: دار الاضواء.

جزايري، نعمت الله. (١٤٢٧). رياض الأبرار في مناقب الأئمة الأطهار، بيروت: مؤسسة التاريخ العربي.

جعفریان، رسول. (١٣٨٤). تاريخ تشيع در ايران از آغاز تا طلوع دولت صفوی، تهران: نشر علم.

جعفریان، رسول. (١٣٧٤). ملا حسين واعظ كاشفی و كتاب روضه الشهداء، دفتر تبليغات اسلامي حوزه علميه، مجله آينه پژوهش ، شماره ٣٣، صص ٢٣-١٠.

حاکم نیشابوری، محمد بن عبدالله. (بی تا). المستدرک، تحقیق یوسف عبدالرحمن المرعشلی، بی جا: بی نا. حلی، ابن نما. (١٤١٦). ذوب النصار، تحقیق فارس حسون کریم، قم: مؤسسة النشر الإسلامي.

خرسان، محمد مهدی. (١٤٢٧). المحسن السبط مولود أم سقط، قم: نشر دلیل ما.

خوارزمی، موفق بن احمد. (١٤٢٣). مقتل الحسين، قم: انتشارات انوار الهدی.

خواند میر، غیاث الدین بن همام الدین. (١٣٨٠). تاریخ حبیب السیر. تهران: انتشارات خیام.

دعبل خزائی، ابو علی. (١٤١٧). دیوان دعبل الخزاعی، تحقیق ضیاء حسین الاعلمی، بیروت: مؤسسة الاعلمی للمطبوعات.

دینوری، ابو حنیفه احمد بن داوود. (١٩٦٠). اخبار الطوال، قم: دار احیاء الکتب العربی.

ذهبی، شمس الدین. (١٤٠٧). تاریخ الاسلام، تحقیق عمر عبد الله تدمری، بیروت: دار الکتب العربی.

ذهبی، شمس الدین. (١٤١٣). سیر اعلام النبلاء، تحقیق حسین الاسد، بیروت: موسسه الرساله.

راوندی، قطب الدین. (١٤٠٩). الخرائج و الجرایح، قم: مؤسسه الامام مهدی (ع).

زرنندی شافعی. (بی تا). معارج الوصول إلى معرفة فضل آل الرسول، تحقیق ماجد بن أحمد العطیة، بی جا: بی نا.

زمخشري، محمود بن عمر. (١٤١٢). ربیع الأبرار ونصوص الأخبار، تحقیق عبد الأمير مهنه، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات.

سپهر، محمدتقی بن محمدعلی. (١٤٢٧). ناسخ التواریخ (حیة الإمام سید الشهداء الحسین (ع)، قم: نشر مَدین.

سیوطی، جلال الدین. (بی تا). دُرّ المنثور، بیروت: دارالمعرفه، بیروت.

شافعی، ابراهیم بن سعد الدین. (١٤٠٠). فرائد السمطين فی فضائل المرتضى و البتول و السبطين و الأئمة من ذریتهم علیهم السلام، بیروت: مؤسسة المحمود.

شامی، جمال الدین یوسف. (١٤٢٠). الدر النظیم فی مناقب الاثمه، قم: انتشارات جامعه مدرسین.

شبلنجی، مؤمن بن حسن. (بی تا). نور الأبصار فی مناقب آل بیت النبی المختار صلی الله علیه و آله و سلم، قم: انتشارات رضی.

طباطبایي میرجهانی، محمد حسن. (بی تا). کتاب البكاء للحسین علیه السلام، تحقیق حامد فدوی اردستانی، قم: ناشر نسیم کوثر.

طبری، ابن جریر. (١٤١٥). جامع البیان، تحقیق خلیل المیس، بیروت: دارالفکر للطباعة و النشر والتوزیع.

طبری، ابن جریر. (بی تا). تاریخ الرسل و الملوك. بیروت: مؤسسة الاعلمی.

طبري، احمد بن عبد الله. (١٣٥٦). ذخائر العقبي، قاهره: مكتبة القدسي.

طريحي، فخرالدين. (١٤٢٨). المنتخب الطريحي، بيروت: لبنان.

طوسي، محمد بن حسن. (١٣٦٥). تهذيب الأحكام، تهران: دارالكتب الإسلامية.

عسقلاني، ابن حجر. (١٤٠٤). تهذيب التهذيب، بيروت: دارالفكر.

فتال نيشابوري، محمد بن حسن. (بي تا). روضه الواعظين، قم: منشورات شريف الرضى.

قاضي طباطبايي، محمدعلي. (١٣٨٥). تحقيق دربارة اولين اربعين حضرت سيد الشهداء، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامي.

قمي، عباس. (١٤٢١). نفس المهموم في مصيبة سيدنا الحسين المظلوم و يليه نفثة المصدر فيما يتجدد به حزن العاشور، نجف: المكتبة الحيدرية.

قمي، عباس. (١٣٨١). نفس المهموم، ترجمه ابوالحسن شعراني (دمع السجوم)، قم: هجرت.

قمي، محمد بن الحسن. (١٣٨١). العقد النضيد والدر الفريد، تحقيق على أوسط الناطقي، قم: دار الحديث للطباعة والنشر.

قندوزي، سليمان بن ابراهيم. (١٤٢٢). ينابيع المودة لذو القربي، قم: انتشارات اسوه.

كاشفي سبزواري، حسين. (١٣٨٢). روضة الشهداء. قم: انتشارات نويد اسلام.

كركي حائري، محمد. (١٤١٨). تسلية المجالس و زينة المجالس، قم: مؤسسه المعارف الإسلامية.

كوراني عاملي، علي. (١٤٢٧). جواهر التاريخ، قم: نشر دار الهدى.

مجلسي، محمد باقر. (١٣٨٢). جلاء العيون، قم: انتشارات سرور.

مجلسي، محمد باقر. (١٤٠٣). بحار الانوار، بيروت: مؤسسه الوفاء.

مسعودي، علي بن حسين. (١٤٢٦). إثبات الوصية للإمام علي بن أبي طالب، قم: ناشر انصاريان.

مطهرى، مرتضى. (١٣٩٠). حماسه حسيني، تهران: انتشارات صدرا.

مظفریان، ولي الله. (١٣٧٥). فرهنگ نامهای گیاهان ایران، تهران: انتشارات فرهنگ معاصر.

مفيد، محمد بن محمد بن نعمان. (١٤١٤). الاختصاص، على أكبر الغفاري، بيروت: دارالمفيد للطباعة والنشر والتوزيع.

مفيد، محمد بن محمد بن نعمان. (١٤١٤). الإرشاد، بيروت: دارالمفيد للطباعة و النشر و التوزيع

مقرم، عبدالرزاق. (١٤٢٦). مقتل الحسين عليه السلام، بيروت: مؤسسه الخرسان للمطبوعات.

مقريزي، تقى الدين. (١٤٢٠). امتاع الاسماع، تحقيق محمد عبد الحميد النميسي، منشورات محمد علي بيضون ، بيروت: دارالكتب العلمية.

مناوى، زين الدين محمد. (١٤١٥). فيض القدير شرح الجامع الصغير، تحقيق تصحيح أحمد عبد السلام، بيروت: دارالكتب العلمية.

هيثمي، احمد. (١٤٠٨). مجمع الزوائد. بيروت: دارالكتب العلمية.

هيشمى الملكى، احمد بن حجر. (١٣٨٥). الصواعق المحرقه فى الرد على اهل البدع والزندقة، بيروت: مكتبة القاهرة
لصاحبها على يوسف سليمان.